

Tulajdonnevek a nyelvatlaszokban

1. A nyelvatlasz mint forrás. A nyelvatlaszok, jellegükből adódóan, alkalmasak az egy adott időpontban élő nyelvállapotot rögzíteni, s ez kiindulópontként szolgálhat a területi összefüggések azonosításához, vizsgálatához. A nyelvatlaszok létrejöttét, illetve a gyűjtéseket alapvetően nem névtani szempontok motiválták, de a gyűjtött nyelvi anyagok bizonyos keretek között alkalmasak lehetnek névtani tanulságok levonására is, továbbá forrásként szolgálhatnak összehasonlító vizsgálatokban.

1.1. Lehetőségek és korlátok. A nemrég megjelent Tulajdonnevek és szótárak című átfogó szakkönyvben (FARKAS–SLÍZ szerk. 2020) JUHÁSZ DEZSŐ tanulmánya hívja fel a figyelmet a nyelvatlaszokban található tulajdonnevekre is (JUHÁSZ 2020: 59–60). A tanulmányában vizsgált tájszótárakkal sok rokon vonást mutató nyelvatlaszok anyagának általános áttekintését mostanra megkönnyíti, hogy elkészült az 1959–2012 között megjelent 26 magyar nyelvatlasz címszóanyagának rendszerezése és egységes mutatója (SZABÓ 2018b: 215–445).

A nevek azonban „típusuktól függően eltérő mértékben adnak alapot területi megoszlás szerinti, nyelv földrajzi következtetésekre. A keresztnevek például korábban éppen ebből a megfontolásból kevésbé keltették fel a nem névtanos kutatók érdeklődését”, állapítja meg VÖRÖS FERENC (2006: 171). A magyar névföldrajzi kutatások (áttekintését l. BÁRTH M. 2018: 23–30, SZABÓ 2018a) mind a személy-, mind a földrajzi nevek terén jelentős eredményeket értek el, a szinkrón és a diakrón vizsgálatokban egyaránt.

A nyelvatlaszok szóállományában szinkrón vizsgálatok esetén elsősorban az adott területre jellemző nyelvjárási sajátosságok, az esetleges alaki, grammatikai változatosság érhető tetten. A nyelvatlaszokban személy- és földrajzi nevek egyaránt szerepelnek, és alapvetően mindegyikre igaz ez a megállapítás. Azonban ha időbeli síkra helyezük őket, jellegükből adódóan névtani, művelődéstörténeti tanulságokat is hordozhatnak. Általánosságban a diakrón szempontú megközelítési lehetőséget a keresztnevek kutatásában HAJDÚ MIHÁLY a következőképpen foglalja össze: „A dialektológiát annyiban szolgálja az eddigi kutatás, hogy megmutatja azokat a hatásokat, amelyek érik az egyik népcsoportot a másiktól. Ezek iránya segít a nyelvjárási hatások földerítésében. A névtani változások ugyanis százszorta gyorsabbak akár a hangtani vagy grammatikai változásoknál, de az átadás-átvétel mechanizmusa hasonlóképp működik. A nevek a lexikológia témakörébe is tartozó nyelvtani elemek, s a tájszavak terjedéséhez hasonló a változásuk. Amíg azonban a tájszavak megjelenése, továbbvándorlása nem mérhető, nem jegyezték föl átadásuk pillanatában őket, a neveket a XVII. századtól már első jelentkezésükkor meg lehet találni a táj, város, falu kincseiben, s nyomon lehet követni útjukat, vándorlásukat, különböző pontokon, egymástól való távoli helyeken való fölbukkanásukat.” (HAJDÚ 2003: 409.) A nyelvatlaszok a 20. század második felének nyelvállapotát tárják fel (bizonyos esetekben „régies” minősítéssel korábbi alakokra is utalva), ezért az akár több évszázadot is felölelő diakrón szempontú vizsgálatokban 20. századi forrásként jelenhetnek meg.

1.2. A nyelvatlaszok szókincséről. A papíralapon is megjelent 26 magyar nyelvatlaszban 13 348 térképlep található, ami a címszóegyesítési munkálatok után 6090-re csökken. Ezek között mindössze 81 tulajdonnevet, elsősorban személy-, földrajzi és égitestneveket fedezhetünk fel. Ez rendkívül kevés: látványosan igazolódik, hogy a nyelvatlaszok készítésekor, a címszóállomány összeállításakor a névtani szempontok nem játszottak szerepet. Ugyanakkor ha tüzetesebben megnézzük a listát, azt látjuk, hogy a 26 magyar nyelvatlaszból csak öt zárja ki teljesen a neveket, mindössze ennyiben nem találunk tulajdonnévi térképcímzavakat: a három úgynevezett célatlaszunkban, a KKSzASz.-ben, a HVMA.-ban és az ÁllSA.-ban, továbbá a címszóállománya szempontjából is tekintélyes két dunántúli kiadványban, a ZsA.-ban és az SmA.-ban.

Mi lehet ennek az oka? A 21 névbefogadó nyelvatlaszban kiegyensúlyozottságot nem fedezhetünk fel. A tulajdonnevek negyede A romániai magyar nyelvjárások atlaszában (RMNyA.: 45 db, 24%) jelenik meg, ezt követi A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza (KárpA.: 29 db, 16%) és A moldvai csángó nyelvjárás atlasza (CsángA.: 23 db, 12%). Nemzeti atlaszunk, a csaknem az egész magyar nyelvterületet átfogó A magyar nyelvjárások atlasza (MNyA.) csak a negyedik helyre szorul (12 db, 7%), ami azért is jelzésértékű, mert a később készült nyelvatlaszok általában igyekeztek igazodni az MNyA. szókincséhez, s átvenni belőle a saját kutatási területükön valamilyen szempontból fontos címszavakat. A többi atlaszban tíz alatt marad a tulajdonnevek száma.

A nagyatlasz és a táji nyelvatlaszok egymáshoz való viszonyát és feladatkörét elsőként VÉGH JÓZSEF foglalta írásba az Őrségi és hetési nyelvatlasz bevezetőjében (ŐHA. 11–22). Korábbi francia mintát követve az ajánlás szerint a nemzeti atlaszok igyekezzenek országhatárok nélkül a nyelv minden nyelvjárás csoportját átfogni, nagy vonalakban bepillantást engedve a nyelvi változásokba. De emellett „a Magyar Nyelvatlaszon kívül szükség van a kisebb, egy-egy vidékre szorítkozó, de egészen sűrű hálózati nyelvjárás térképekre, melyek esetleg kevesebb számú jelenséggel, kevesebb fogalomkör szókincsével foglalkoznak, de a szavak és jelenségek megoszlását apróbb részleteikben élénk tárva tanulságosan világítják meg a nyelvi elemek küzdelmeit” (ŐHA. 11). Az ebben a szellemben készült regionális atlaszok egy-egy szűkebb területet, földrajzi, néprajzi vagy nyelvjárás egységet és esetleg a környékét tárják fel teljes sűrűségű kutatópont-hálózaton, az adott vidékre jellemző nyelvjárás jelenségekre is fókuszálva.

A gyűjtendő anyag kijelölésekor „az atlasznak számot kell adnia nemcsak egy bizonyos számú fogalom nyelvbeli kifejezéseinek megoszlásáról, hanem a fontosabb nyelvjárás hangtani és alaktani tények földrajzi elterjedéséről [is]” – írta BÁRCZI GÉZA (1944: 19). A regionális atlaszok úttörőjének tekinthető ŐHA.-ban is csak olyan tulajdonneveket találunk, amelyeket hangtani, alaktani céllal (100. *Sándorékhoz*, 101. *Galambosékhoz*, 105. *Ferihez*, 106. *Ferinél*) vettek fel. A magyar nyelvjárások atlasza kérdőfüzetének összeállítására kapcsán DEME LÁSZLÓ (1955: 51) tömören így fogalmaz: „A hangtan terén követelt lehető teljességgel szemben az alaktan területén már csak a fontosabb jelenségek teljességét írja elő; a szókincsre vonatkozólag pedig eleve elhárítja a teljességre törekvésnek még a gondolatát is”. A tulajdonnevek gyűjtéséről vagy szerepükről a nyelvatlaszokban itt sem esik külön szó. Mindezekkel összhangban nem meglepő, hogy a tulajdonnevek a nyelvatlaszok teljes címszóállományának csak csekély százalékát adják.

1. táblázat: Tulajdonnevek a nyelvatlaszok címszóállományában

Atlasz	%	Atlasz	%	Atlasz	%
MNyA.	0,56	MurA.	1,16	JSzA.	1,83
RMNyA.	0,74	ŐHA.	1,00	SzerA.	1,46
SzilA.	0,44	SZA.	0,18	BNyA.	1,39
SzNySz.	0,18	OrmAM.	0,72	MedvA.	0,29
CsángA.	1,19	JBarA.	1,89	NybA.	0,69
HétfA.	0,66	SzlavA.	1,03	KárpA.	1,13
NyvA.	1,19	JBánA.	2,10	HHNyA.	2,70

A tulajdonnevek száma alapján a határon túli atlaszkészítők nagyobb hangsúlyt fektetnek a tulajdonnevek gyűjtésére, de önálló tematikus egységként csak a kárpátaljai atlaszban jelennek meg (KárpA. 1143–1171-es térképlapok) keresztnévek és becéző alakjaik. PENAVIN OLGA hét nyelvatlasza a leghomogénebb csoportot alkotja a magyar nyelvatlaszok között. Több szempontból is nagyarányú egyezést mutatnak, mert szinkrón időpontban, azonos gyűjtő személye által és azonos lejegyzési módszer szerint készültek. Nincs ez másként a tulajdonnevek gyűjtése terén sem: jellemzően ugyanazokkal a keresztnévekkel kérdez rá a hangtani és alaktani sajátosságokra. Az erdélyi nyelvatlaszok is közel azonos kérdőívvel, azonos felkészültségű gyűjtőkkel, az adatközlők azonos szempontú kiválasztásával dolgoztak, PENAVIN OLGA atlaszaihoz hasonlóan itt is jobb lehetőségeket teremtve az összehasonlító nyelvföldrajzi vizsgálatokra.

Az összesített kimutatást megnézve a nyelvatlaszok többségében elenyészőnek mondható a tulajdonnevek előfordulása. Azonban a címszavak egymáshoz igazodása, az azonos denotatívum kifejezések gyűjtése miatt már ezek az apró egyezések is több esetben lehetővé tehetnek több atlaszt – s ennek köszönhetően egymástól távolabb fekvő területeket – érintő vizsgálatokat.

2. Személynevek. Személynevek 20 nyelvatlaszban találhatóak, a névbefogadó atlaszok közé sorolható munkák közül egyedül a Székely nyelvföldrajzi szótárban (SzNySz.) nem. A személynevek gyakoriságuk szerint csökkenő sorrendben a következők (a címszó mellett zárójelben az atlaszok rövidítését is közlöm).

Kimagaslóan sokban, tizenkét atlaszban szerepel a *Ferenchez* címszó (MNyA., RMNyA., MurA., JBarA., SzlavA., JBánA., JSzA., SzerA., BNyA., MedvA., NybA., HHNyA.), majd ezt hét előfordulással a *Sándorékhoz* követi (MNyA., RMNyA., SzilA., HétfA., NyvA., ŐHA. és HHNyA.). A képzeletbeli dobogó harmadik fokán egy holtversenyt találunk, a *Sándor* két újabb ragozott alakját, a *Sándoréknál* (MNyA., RMNyA., SzilA. HétfA., NyvA. HHNyA.) és a *Sándoréktól* (MNyA., RMNyA., SzilA. HétfA., NyvA. HHNyA.) formát. Öt atlaszban az *Erzsiékhez* (MNyA., RMNyA., CsángA., MedvA., HHNyA.) és a *Katalin 2 (fiatal)* (JBarA., MurA., SzlavA., JSzA., BNyA.), négyben az *Anna (becealakjai)* (RMNyA., CsángA. JSzA., KárpA.), a *József (becealakjai)* (RMNyA., CsángA. JSzA., KárpA.), a *Katalin 1* (JBarA., SzlavA., SzerA. KárpA.) és a *Mihály* (MNyA., RMNyA., NyvA. KárpA.) neveket találjuk.

A három atlaszban fellelhető címszavaknál magas a RMNyA., a CsángA. és a KárpA. egyezése, az e három atlaszban található címszavak: *György (becealakjai)*, *János (becealakjai)*, *Mária (becealakjai)*. Az RMNyA. és a CsángA. mellett a HHNyA.-ban szerepel az *Erzsiéknél*, az MNyA., RMNyA. és JSzA. hármában a *Ferencnél*, míg az MNyA.-ban, az RMNyA.-ban és a KárpA.-ban a *Károly*. Három PENAVIN-atlaszban a *Katalin néni (megszólítás)* (JSzA., SzerA., BNyA.) fordul elő.

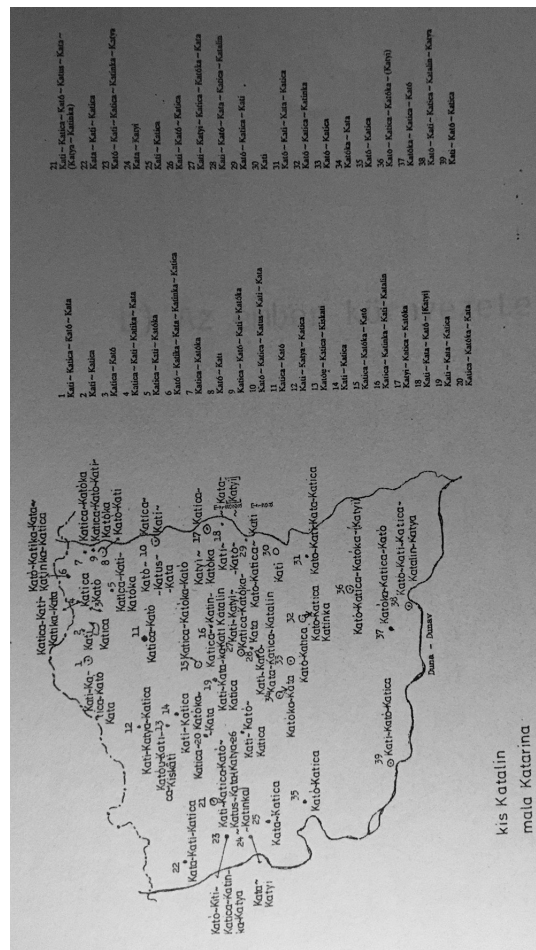
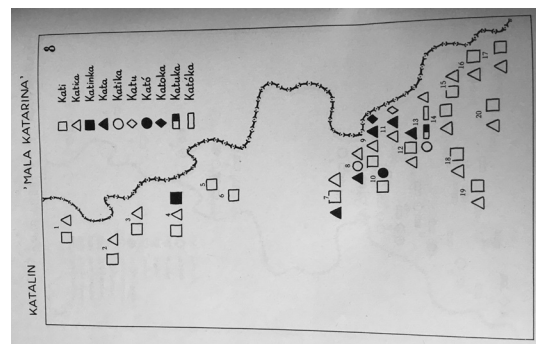
A 66 személynév közel 80%-a, azaz 48 név csupán egyszer vagy kétszer fordul elő a nyelvatlaszokban, ezzel is mutatva, hogy összességében nem beszélhetünk tudatos egyezésre törekvésről. Két romániai nyelvatlasz, az RMNyA. és a CsángA. több ponton is kapcsolódik egymáshoz: közösek az *Erzsiéktől*, *Erzsihez*, *Erzsinél*, *Erzsitől*, *Józsiékhoz*, *Józsiéknál*, *Józsiéktól*, *Józsihoz*, *Józsinál* és *Józsitól* ragozott címszavak. Szintén az RMNyA. az egyik lelőhelye a *Kati*, *Mihályé* és *Mihálytól* alakoknak, de már változatos másik forrással; míg a maradék öt kétszer előforduló címszó – *Ferihez*, *István*, *Katalin 3 (idős)*, *okosabb Pistánál*, *Pisták földje* – egyezése az atlaszokban véletlenszerűséget sugall.

A személynévek több mint fele csak egyetlen atlaszban fordul elő. Ezek közül kiemelkedik a KárpA., melyben egy külön blokkba rendezve találjuk őket, innen származik az *András*, *Béla*, *Erzsébet*, *Ferenc*, *Gizella*, *Gyula*, *Irén*, *Jolán*, *Júlia*, *Lajos*, *László*, *Magdolna*, *Margit*, *Miklós*, *Pál*, *Péter*, *Sándor*, *Zoltán* és a *Zsuzsanna*. Viszonylag sok nevet az RMNyA. kínál még, melyben az *Erzsi*, *Erzsiék*, *Erzsiéké*, *Józsiék*, *Józsiéké*, *Pista*, *Pistánál (fiatalabb)* grammatikai szempontú térképlapokat vizsgálhatjuk. Az ÖHA.-ban a *Ferinél* és a *Galambosékhöz*, az SZA.-ban a *Terinél*, az OrmAM.-ban az *Aurél*, a JSzA.-ban a *Ferencről*, míg a HHNyA.-ban egy összetettebb térképlap, az *Erzsiékhez/Erzsiéknél* típusváltozó található.

Összességében a legtöbb személynévet az RMNyA.-ban találjuk, s ezek közül többnek – az alapalakban lévő *Károly* (1412) és *Mihály* (1429) címszavak, továbbá a todalékos alakok közül az *-é* birtokjeles *Mihályé* (1430) – elemzését JUHÁSZ DEZSŐ végezte el (JUHÁSZ 1999). A *-nott*, *-nól*, *-ni* családi helyhatározóragok variánsai az *Erzsitől*, *Erzsihez*, *Erzsinél*, *Erzsiéktől*, *Erzsiékhez*, *Erzsiéknél*; *Ferencnél*, *Ferenchez*; *Józsitól*, *Józsihoz*, *Józsinál*, *Józsiéktól*, *Józsiékhoz*, *Józsiéknál*; *Sándoréknál*, *Sándoréktól*, *Sándorékhoz* térképlapokon vizsgálhatók. Ezekből MURÁDIN LÁSZLÓ (1966) és HEGEDŰS ANDREA (2008: 93–104) készített esettanulmányt, illetve átfogó elemzést. Az erdélyi atlaszokban több címszó esetében is feltűnő az ismétlődés, így ezek – a gyűjtés ideje, módszere miatt is – kiemelten alkalmasak átfogóbb vizsgálatokra.

A személynévek között tekintélyes táborot képvisel a becenevek csoportja: a nyelvatlaszokban találunk *Erzsi*, *Gyuri*, *Jani*, *Józi*, *Kati*, *Mari* és *Pista* címszavú térképlapokat is. Újabb vizsgálati lehetőségeket tartogat, hogy a *Kati* becenevet az idősebb és a fiatalabb korosztályra vonatkoztatva egyaránt kikérdezték, külön-külön térképlapokat készítve róla. Ez sajnálatos módon azonban egyedi eset, pedig az efféle gyűjtés és életkorhoz kötődő összehasonlítás a változások tágabb horizontját nyithatná meg a nyelvatlaszok névtani szempontú felhasználásának.

A nyelvatlaszok összevethetősége, valamint a többes egyezés miatt elsőként a *Katalin 2 (fiatal)*-t választottam ki bemutatásra.

1. ábra: *Katalin 2 (fiatal)* a MurA.-ban és a BNya.-ban

2. táblázat: *Katalin 2 (fiatal)* a nyelvatlaszokban¹

	JBarA.	MurA.	SzlavA.	JSZA.	BNyA.
<i>Kata</i>	2	5	3		14
<i>Katalin</i>					3
<i>Kati</i>	4	17	9		22
<i>Katica</i>	10	17	10	3	34
<i>Katika</i>	1	2		3	2
<i>Katinka</i>		1	1		4
<i>Kató</i>	6	1	5		20
<i>Katóka</i>	1	2			10
<i>Katu</i>		1			
<i>Katuka</i>		1			
<i>Katus</i>			2	2	2
<i>Katya</i>					4
<i>Katyi</i>					4
<i>Kiskati</i>					1

A *Katalin 2 (fiatal)* a JBarA. 8-as, a MurA. 8-as, a SzlavA. 9-es, a JSZA. 69-es és a BNyA. 20-as PENAVIN-atlasz térképlapja. A kutatópontokon előforduló variánsok számbavétele és a hangtani kiegyenlítések után a következő megállapítások tehetők: 1. Az atlaszok kutatópontjainak eltérő számától függetlenül mind az öt atlaszban a *Katica* becenev végzett az első, többségében a *Kati* a második helyen, de ezeken kívül a *Kató* és a *Kata* is széles körben elterjednek, a gyűjtés időpontjában általánosan ismertnek és használnak tekinthetők. 2. A hangtani kiegyenlítések után 14 becenevet találhatunk az atlaszokban. 3. Az esetek többségében a csonkulással, illetve a képzővel ellátott becenevpárok mindkét tagja fellelhető. 4. A bácskai kutatópontokon mind a fellelhető becező alakok mennyisége, mind a változatossága magasan meghaladja a többi területét (és mivel ez is PENAVIN-atlasz, feltételezhetjük, hogy hasonló eljárásmóddal készült). 5. A jugoszláviai székelytelepeken a *Katica* és a *Katika* alak is mindegyik kutatóponton jelen van.

A *Katalin 2 (fiatal)*-tól eltérően a *Katalin 3 (idős)* címszó csak két atlaszban található meg, a JBarA.-ban (7. térképlap) és a MurA.-ban (9. térképlap). A JSZA., a SzerA. és a BNyA. a *Katalin néni (megszóltítás)* összetételt vizsgálja, ahol a térképlapokon a *néni* hangtani változásainak feltüntetésére kerül a hangsúly.

¹ A számok a névváltozatoknak a térképlapokon való előfordulásait jelzik.

3. táblázat: *Katalin 3 (idős)* a nyelvatlaszokban

	JBarA.	MurA.
<i>Kata</i>	3	15
<i>Katalin</i>		1
<i>Kati</i>	7	14
<i>Katica</i>	5	1
<i>Kató</i>	4	

Ha összevetjük a két címszóállományt, láthatjuk, hogyan változik az idő előrehaladtával az egyes becealakok használata. Az egységes területi lefedettség érdekében a mindkét változatot kezelő két atlasz, a JBarA. és a MurA. adatai alapján a következők állapíthatók meg: 1. A *Kata* és a *Kati* becealakok használata a kor előrehaladtával erősödik. 2. A *Katica* és a *Kató* ellenben arányaiban csökken. 3. Ezen atlaszok szerint a *Katalint*-t csak az idősek megnevezésére használják, a fiatalokra egyáltalán nem. 4. A fiatal Katalinok becealakjai sokkal nagyobb variabilitást mutatnak (9 : 5), és idősebb korban már nem használják a *Katika*, *Katinka*, *Katóka*, *Katu* és *Katuka*, jellemzően kicsinyítőképzős alakokat.

3. Hely- és égitestnevek. A 26 magyar nyelvatlaszban a személyneveken kívül találhatunk még helyneveket és égitestek neveit is. Előfordulásuk szerint csökkenő sorrendben: 9 atlaszban a *Tejút* (MNyA., RMNyA., SzilA., SzNySz., CsángA., HétfA., JBánA., MedvA., KárpA.); 7 atlaszban a *Fiastyúk* (RMNyA., SzilA., SzNySz., CsángA., HétfA., JBánA., JSzA.) és a *Göncölszekér* (MNyA., RMNyA., SzilA., SzNySz., HétfA., JBánA., MedvA.); 3 atlaszban a *Hold* (RMNyA., CsángA., JBánA.); 2 atlaszban az *Esthajnalcsillag* (RMNyA., CsángA.) és 1-1 atlaszban a *Hajnalcsillag* (CsángA.), *Kaszás* (Orion) (JBánA.), *Kolozsváron* (RMNyA.), *Kolozsvárra* (RMNyA.), *Maros* (RMNyA.), *Marosvásárhelyen* (RMNyA.), *Marosvásárhelyre* (RMNyA.), *Nagy Göncöl* (CsángA.), *Sarkcsillag* (JBánA.) és *Szamos* (RMNyA.).

Ilyen tulajdonneveket mindössze 10 nyelvatlaszban találunk, de a személyneveknél sokkal kisebb számban. Közülük kiemelkednek a romániai atlaszok, ezekhez ugyanis viszonylag következetesen kikérdezték ugyanazokat a címszavakat. A többenél az egyezés esetlegesnek tűnik, egyedül az égitestnevek miatt kapcsolódik a JBánA. több ponton is az erdélyi atlaszokhoz.

Az RMNyA. névkészletét vizsgáló tanulmányban JUHÁSZ DEZSŐ elvégezte a két folyónév, a *Maros* és a *Szamos* nyelvföldrajzi elemzését (JUHÁSZ 1999: 396–397), továbbá a toldalékos helyneveket, a *Kolozsváron*, *Kolozsvárra*, *Marosvásárhelyen*, *Marosvásárhelyre* címszavú térképlapokét is (JUHÁSZ 1999: 397).

Nyelvészeti vizsgálatokra különösen kíváncznak az égitestnevek, melyeknél a hangtani különbségeken túl az egyes morfológiai és lexikai változatok is azonosíthatók, majd népi, kulturális motivációjuk kutatható.

4. További vizsgálati lehetőségek. Ha a nyelvatlaszokban található tulajdonnévi címszavakat, az egyezéseiket, összevethetőségüket, illetve az eddig készült elemzéseket nézzük, megerősítést nyer, hogy névtani szempontú használatuk meglehetősen korlátos.

A gyűjtők elsősorban eszközként használták őket a grammatikai jelenségek, leginkább a toldalékok táji változatainak bemutatásához – a nyelvatlások eredendő céljaival összhangban.

4.1. Tulajdonnevek alapjául szolgáló közzsók. Ha eggyel visszább lépünk a tulajdonnevektől, a nevek alapjául szolgáló közzsókra is értékes információhordozóként tekinthetünk.

A nyelvatlások névtani vonatkozású felhasználásának sokkal tágabb horizontját nyitja meg, ha a földrajzi közneveket és a személynévi közzsókat (foglalkozásneveket, külső és belső tulajdonságra utaló mellékneveket) is számba vesszük. Külön vizsgálati lehetőségként tarthatjuk számon azokat a közneveket, amelyek valamely személy- vagy földrajzi név részei vagy azok alapjául szolgálnak, és e kifejezések száma a nyelvatlásokban jelentősen meghaladja a tulajdonneveket. A teljesség igénye nélkül többek között a következő címszavakat találhatjuk meg: *alsó 1* ('alul lévő'), *árva, asztalos, bába, bátor, bíró, bokr, borbély, csordás, csorgó, csősz, domb, falu, farkas, fazekas, fej 2* (testrészt), *folyó, forrás, föld, hegy, juhász, kanász, karácsony, kerekes, kert, két, kovács, kövér, kút, külső, mező, patak, rét, sarok, sebes* (folyóvíz), *serény, szűcs, tó, völgy* (bővebben l. JUHÁSZ 1999: 399–400, szóföldrajzi vizsgálatokra pl. KÁZMÉR 1970, VÖRÖS O. 1999). A lista még nagyon hosszan lenne folytatható, és általánosan megállapítható, hogy a három úgynevezett célatlasz (KKSzASz., HVMA. és az ÁllSA.) kivételével mindegyik kiadványban szép számmal fordulnak elő, igen magas egyezési arányokat mutatva.

A közzsók jelentőségét a közzsói eredetű családnevek felől is megközelíthetjük. Ezek önmagukban hordozzák a közösség egykori nyelvjárásának sajátosságait, és ezért alkalmasak lehetnek nyelvjárástörténeti vizsgálatokra is (N. FODOR 2016: 19). Az ilyen jellegű kutatásokhoz több és különböző időszakokból származó forrás használata szükséges (l. pl. FARKAS 2014; N. FODOR 2014, 2016; BÁRTH M. 2016), ami már átvezet minket a források integrálásának kérdéséhez.

4.2. Integrálás. A nyelvatlások kiválóan működhetnek különböző összehasonlító elemzésekben. Az eltérő típusú korpuszok integrálásából remélhető eredmények mind szinkrón, mind diakrón szempontból messze túlmutatnak a saját típusú forrásanyagok összehasonlító elemzésein. A nyelvatlások tulajdonnévanyaga legkézenfekvőbb módon a tájszótárakéval lenne egybevethető, s bennük a keresztnévek becealakjai különösen sok összevetési lehetőséget kínálnak (l. JUHÁSZ 2020: 60). Az efféle egyesítésekbe, adatbázis-építésekbe a hely- és személynévtárak is az elsők között lennének bevonhatók (JUHÁSZ 2001: 120). Tágabb időtávlatban pedig a nyelvatlások anyaga is része lehetne egy egyesített dialektológiai adatbázisnak.

Felhasznált források

ÁllSA. = BALOGH LAJOS – KIRÁLY LAJOS, *Az állathangutánzó igék, hívogatók és terelők somogyi nyelvatlása*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

BNyA. = PENAVIN OLGA, *Bácskai magyar nyelvjárási atlasz*. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1988.

CsángA. = *A moldvai csángó nyelvjárás atlasza 1–2*. Szerk. GÁLFFY MÓZES – MÁRTON GYULA – SZABÓ T. ATTILA. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 193. Magyar Nyelvtudományi

- Társaság, Budapest, 1991. A III. kötet térképlapjai. [elektr. dok.] <http://geolingua.elte.hu/projects/mcsnya3cimszok.pdf> (2017. augusztus 19.)
- HétfA. = VÖÖ ISTVÁN, *Hétfalu nyelvjárasi atlasza*. Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, 1971.
- HHNyA. = *Változó nyelvhasználat a hármas határ mentén: többdimenziós nyelvföldrajzi térképlapok tanúságai*. Szerk. P. LAKATOS ILONA. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2012.
- HVMA. = GUTTMANN MIKLÓS – KÖBÖLKUTI KATALIN, *Hangutánzó igék vasi és muravidéki atlasza*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 182. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1987.
- JBánA. = PENAVIN OLGA, *A jugoszláviai Bánát magyar nyelvjárasi atlasza*. CNESA Kiadó, Oktatási és Művelődési Intézmény, Cnesa [Kanizsa], 1995.
- JBarA. = PENAVIN OLGA, *A jugoszláviai Baranya magyar tájnyelvi atlasza*. Újvidéki Egyetem, Újvidék, 1969.
- JSzA. = PENAVIN OLGA – MATIJEVICS LAJOS, *A jugoszláviai székeletelepek nyelvatlasza*. Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1978.
- KárpA. = LIZANEC, P[ETRO] N[IKOLAEVIČ], *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza* 1–3. Szerk. BALOGH LAJOS etc. Akadémiai Kiadó etc., Budapest etc., 1992–2003.
- KKSzASz. = TIMAFFY LÁSZLÓ, *A kisaliforniai koczik és szekerek szakszókincsének nyelvatlasza és szótára*. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 22. ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárasi Tanszék – MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1985.
- MedvA. = Cs. NAGY LAJOS, *Medvesalja magyar nyelvjárasi atlasza*. Luminosus n. o. Kiadó, Nagykapos, 2011.
- MNyA. = *A magyar nyelvjárások atlasza* 1–6. Szerk. DEME LÁSZLÓ – IMRE SAMU. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968–1977.
- MurA. = PENAVIN OLGA, *A jugoszláviai Muravidék magyar tájnyelvi atlasza*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 116. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1966.
- NybA. = SILLING ISTVÁN, *Nyugat-bácskai magyar nyelvatlasz*. Forum Könyvkiadó – Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Újvidék–Szabadka, 2012.
- NyVA. = SÁNDOR ANNA, *A Nyitra-vidéki magyar nyelvjárások atlasza*. Mercurius Könyvek. Kalligram, Pozsony, 2004.
- OrmAM. = 1. TEMESI MIHÁLY, Mutatvány az Ormánság nyelvatlaszából. *A Pécsi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei* 1965: 141–171. 2. TEMESI MIHÁLY, *Az Ormánság nyelvjárása 1939 és 1949 között*. Szerk. PESTI JÁNOS – SZÜCS TIBOR. Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 2002.
- ÖHA. = VÉGH JÓZSEF, *Őrségi és hetési nyelvatlasz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959.
- RMNyA. = *A romániai magyar nyelvjárások atlasza* 1–11. Gyűjt. és a kéziratot összeáll. MURÁDIN LÁSZLÓ. Szerk. JUHÁSZ DEZSŐ. Magyar Nyelvtudományi Társaság / Magyar Nyelvtudományi Társaság – Pharma Press Kiadó, Budapest, 1995–2010.
- SmA. = SAJTOS JÓZSEF, *Sárvíz menti nyelvatlasz*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 220. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2004.
- SZA. = KIRÁLY LAJOS, *Somogy-zalai nyelvatlasz*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 223. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2005.
- SzerA. = PENAVIN OLGA, *A szerémségi magyar szigetek nyelve*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.
- SzilA. = *Szilágysági nyelvatlasz*. Gyűjt. MÁRTON GYULA. Összeáll. és szerk. HEGEDŰS ATTILA. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai 3. PPKE Magyar Nyelvészeti Tanszék, Piliscsaba, 2000.

- SzlavA. = PENAVIN OLGA, *Horvátországi (szlavóniai) magyar nyelvjárás atlasz*. Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1984.
- SzNySz. = *Székely nyelvöldrajzi szótár*. Összeáll. GÁLFFY MÓZES – MÁRTON GYULA. Szerk. KISS JENŐ. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.
- ZsA. = RÓNAI BÉLA, *Zselici nyelvatlasz. Nyelvöldrajzi vizsgálatok a Zselicben*. Magyar Történelmi Társulat Dél-dunántúli Csoportja, Pécs – Magyar Nyelvtudományi Társaság, [Budapest,] 1993.

Hivatkozott irodalom

- BÁRCZI GÉZA 1944. *A magyar nyelvatlasz előkészítése*. Magyar nyelvatlasz-bizottság, Budapest.
- BÁRTH M. JÁNOS 2016. A névföldrajz szerepe a nyelvjárástörténeti kutatásokban. In: BENŐ ATTILA – T. SZABÓ CSILLA szerk., *Az ember és a nyelv – térben és időben. Emlékkönyv Szabó T. Attila születésének 110. évfordulóján*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár. 134–143.
- BÁRTH M. JÁNOS 2018. *Névföldrajzi térképlapok Erdélyből. A helynévadás területi variabilitása a történeti adatok tükrében*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. <https://doi.org/10.26546/5061189>
- DEME LÁSZLÓ 1955. A kérdőfüzetek anyagának összeállítása. In: BÁRCZI GÉZA szerk., *A magyar nyelvatlasz munkamódszere*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 45–80.
- FARKAS TAMÁS 2014. Dimenzionális szemlélet a névkutatásban. Általános kérdések és a családnév-kutatás példája. *Névtani Értesítő* 36: 9–22.
- FARKAS TAMÁS – SLÍZ, MARIANN szerk. 2020. *Tulajdonnevek és szótárak*. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. <https://doi.org/10.26546/4892373>
- N. FODOR JÁNOS 2014. A történeti személynévföldrajz mint a nyelvöldrajz egyik kutatási területe I. A nyelvöldrajzi módszer a névtani kutatásokban. *Névtani Értesítő* 36: 23–41.
- N. FODOR JÁNOS 2016. A történeti személynévföldrajz mint a nyelvöldrajz egyik kutatási területe II. Névföldrajzi módszer a nyelvjárástani kutatásokban. *Névtani Értesítő* 38: 19–31.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan. Személynevek*. Osiris Kiadó, Budapest.
- HEGEDŰS ANDREA 2008. *Nyelvöldrajzi vizsgálatok a romániai magyar nyelvterületen az egyesített atlaszok felhasználásával*. Doktori (PhD) értekezés. ELTE BTK, Budapest.
- JUHÁSZ DEZSŐ 1999. A romániai magyar nyelvjárások atlasza névtudományi jelentőségéről. *Névtani Értesítő* 21: 395–400.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2001. A nyelvöldrajz magyar eredményeiből. In: KISS JENŐ szerk., *Magyar dialektológia*. Osiris Kiadó, Budapest. 111–130.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2020. Tulajdonnevek a tájszótárakban. In: FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk., *Tulajdonnevek és szótárak*. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 53–62. <https://doi.org/10.26546/4892373>
- KÁZMÉR MIKLÓS 1970. *A falu a magyar helynevekben. XIII–XIX. század*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MURÁDIN LÁSZLÓ 1966. A *-ni*, *-niti*, *-nuli* ~ *-nül* határozórag-csoport funkciója és erdélyi elterjedtsége. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 10: 45–60.
- SZABÓ PANNA 2018a. A névföldrajzi kutatások magyar eredményeiből. *Magyar Nyelv* 114: 482–490. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2018.4.482>
- SZABÓ PANNA 2018b. *Nyelvöldrajzi vizsgálatok a magyar nyelvterület nyugati felén a dialektológiai atlaszok alapján*. Doktori (PhD) értekezés. ELTE BTK, Budapest.
- VÖRÖS FERENC 2006. Névkutatás és névföldrajz. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 8/1: 167–176.

VÖRÖS OTTÓ 1999. *Vízrajzi köznevek szöföldrajzi és jelentéstani vizsgálata*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 211. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.

SZABÓ PANNA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9540-6374>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Egyetemi Könyvtár és Levéltár

PANNA SZABÓ, Proper names in linguistic atlases

The study offers an overview of the proper names included in Hungarian linguistic atlases. First, the lexicons of these atlases are examined, emphasising the reasons behind the low number of proper names. The linguistic atlases printed in Hungarian to date contain 6090 entries, but only 81 proper names. Anthroponyms can be found in 20 atlases, mostly in suffixed forms or nicknames. Other proper names include toponyms and the names of planets. Atlases from Romania are unique in this regard as the same headwords were collected most consistently. Existing linguistic atlases can be better utilised by onomastic research in geographic common nouns and words that have become anthroponyms (the names of professions, crafts, adjectives for internal or external characteristics) are also considered, as the number of these is much greater than that of proper names.